STASHAHADA YA UALIMU
ELIMU YA MSINGI

NUKUU ZA FALSAFA NA MAADILI YA UALIMU

DHANA YA FALSAFA YA ELIMU

Umahiri Mkuu 1.0: Kumudu Falsafa na Maadili ya Ualimu
Umahiri Mahususi 1.1: Kuchambua Falsafa na Misingi ya Elimu

Mwongozo wa kujisomea

Maelezo ya kina • Ufafanuzi wa dhana • Mifano ya mazingira ya Tanzania • Maswali ya kujipima na majibu elekezi

Imeandaliwa kwa kuzingatia Muhtasari wa Somo la Falsafa na Maadili ya Ualimu, Stashahada ya Elimu ya Msingi, TIE (2023), pamoja na Sura ya Kwanza ya kitabu cha TIE: Falsafa ya Elimu na Maadili ya Ualimu.

JINSI YA KUTUMIA NUKUU HIZI

Nukuu hizi zinashughulikia mada moja mahsusi: **Dhana ya Falsafa ya Elimu**. Zimeandaliwa kama somo linalojitegemea ndani ya Umahiri Mahususi 1.1. Soma maelezo kwa mpangilio, zingatia mifano ya kielimu, kisha jibu maswali ya kujipima bila kuangalia majibu kwanza.

Mipaka ya mada: Nukuu hizi zinafafanua maana, asili ya dhana, upeo na maswali ya falsafa ya elimu, vipengele vinavyochunguzwa na namna inavyojitokeza katika maamuzi ya elimu. Uhusiano wa falsafa na elimu, aina za elimu na umuhimu wa falsafa ya elimu vitajadiliwa kwa kina katika nukuu zinazofuata ili kuepuka kuchanganya mada.

1. UTANGULIZI

Elimu ni shughuli muhimu katika maisha ya mtu na maendeleo ya jamii. Kupitia elimu, watu hupata maarifa, stadi, mitazamo na maadili yanayowawezesha kushiriki katika familia, jamii na taifa. Hata hivyo, elimu haihusiani tu na kufundisha masomo au kutoa maarifa. Kuna maswali ya msingi yanayohitaji kufikiri kwa kina: Kwa nini tunatoa elimu? Tunataka kumjenga mtu wa aina gani? Maarifa gani yanafaa kufundishwa? Ni nani anayepaswa kupata elimu? Maswali haya ndiyo kiini cha falsafa ya elimu.

Falsafa ya elimu humsaidia mwalimu tarajali kutafakari sababu za maamuzi ya kielimu badala ya kufuata taratibu bila kuelewa misingi yake. Mwalimu anapofahamu falsafa ya elimu, anaweza kueleza kwa nini anachagua lengo fulani, maudhui fulani, mbinu fulani au namna fulani ya kutathmini wanafunzi.

2. MAANA YA FALSAFA YA ELIMU

Falsafa ya elimu ni eneo la falsafa linalochunguza na kuchambua kwa kina maana, madhumuni, malengo, maudhui, maarifa, maadili, mbinu na misingi ya elimu. Huchunguza sababu zinazofanya jamii itoe elimu, aina ya maarifa yanayostahili kufundishwa, namna maarifa yanavyopatikana, nafasi za mwalimu na mwanafunzi, na matokeo yanayotarajiwa kutokana na elimu.

Kwa maneno mengine, falsafa ya elimu hutumia tafakuri, uchambuzi wa hoja na tathmini ya mawazo kuchunguza masuala ya elimu. Haishughulikii tu swali la *nini kinafundishwa*, bali pia huuliza *kwa nini kinafundishwa*, *kinafundishwaje*, *kwa manufaa ya nani* na *kwa misingi ipi*.

Ufafanuzi wa kukumbuka: Falsafa ya elimu ni uchunguzi wa kina na wa kimantiki wa madhumuni, maarifa, thamani, misingi na njia za utoaji wa elimu.

3. CHIMBUKO LA DHANA YA FALSAFA YA ELIMU

Dhana ya falsafa ya elimu inatokana na kuunganishwa kwa maeneo mawili: falsafa na elimu. Falsafa huhusishwa na upendo wa hekima na uchunguzi wa maswali ya msingi kuhusu ukweli, maarifa, uhalisia na thamani. Elimu huhusu mchakato wa kukuza maarifa, stadi, mitazamo na tabia za mtu. Falsafa ya elimu huunganisha tafakuri ya kifalsafa na shughuli za kielimu ili kuchunguza misingi na mwelekeo wa elimu.

Kwa hiyo, falsafa ya elimu si mkusanyiko wa mawazo ya watu kuhusu shule pekee. Ni uchunguzi wenye hoja unaotafuta kuelewa sababu na misingi inayopaswa kuongoza elimu. Huchunguza pia kama malengo, sera, mitaala na mbinu za ufundishaji zinaendana na maadili na mahitaji ya binadamu na jamii.

4. MASUALA MAKUU YANAYOCHUNGUZWA NA FALSAFA YA ELIMU

Falsafa ya elimu huchunguza masuala mengi yanayohusiana na kupanga, kutoa na kutathmini elimu. Masuala muhimu ni haya:

a) Madhumuni ya elimu Huchunguza sababu za kutoa elimu na matokeo yanayotarajiwa. Je, elimu inalenga kukuza maarifa, kuandaa watu kwa kazi, kujenga uraia mwema, kuendeleza maadili au kumwezesha mtu kujitegemea?

b) Malengo ya elimu Huchunguza uwezo, maarifa, stadi na tabia ambazo mwanafunzi anapaswa kuwa nazo baada ya kujifunza. Malengo yanapaswa kuwa na maana kwa mwanafunzi na jamii.

c) Maarifa na maudhui ya mtaala Huchunguza maarifa gani yana thamani ya kufundishwa, kwa nini yachaguliwe, na kama maudhui yanazingatia umri, mazingira, mahitaji na maisha ya wanafunzi.

d) Ukweli na vyanzo vya maarifa Huchunguza namna tunavyotambua maarifa kuwa sahihi, nafasi ya ushahidi, uzoefu, uchunguzi, fikra na vyanzo vingine vya maarifa.

e) Mbinu za ufundishaji na ujifunzaji Huchunguza njia zinazofaa za kuwasaidia wanafunzi kujenga maarifa na stadi. Kwa mfano, majadiliano, uchunguzi, majaribio, kazi za vikundi na kujifunza kwa vitendo.

f) Nafasi ya mwalimu na mwanafunzi Huchunguza wajibu wa mwalimu katika kuongoza ujifunzaji na nafasi ya mwanafunzi kama mshiriki hai, mtafiti, mfikiri na mtatuzi wa matatizo.

g) Maadili, haki na usawa Huchunguza namna elimu inavyopaswa kuheshimu utu, haki, usawa, uwajibikaji, kutobagua na mahitaji ya wanafunzi wote.

h) Nidhamu na mahusiano shuleni Huchunguza misingi ya kuweka nidhamu, kutumia mamlaka kwa uwajibikaji na kujenga mazingira salama na yenye heshima.

i) Elimu na jamii Huchunguza uhusiano wa elimu na utamaduni, lugha, uchumi, siasa, teknolojia na mabadiliko ya jamii.

5. MASWALI YA MSINGI YA FALSAFA YA ELIMU

Falsafa ya elimu hujengwa kwa kuuliza maswali yanayochochea uchambuzi na kufanya maamuzi yenye msingi. Mwalimu tarajali anapaswa kujifunza kuyauliza na kuyajibu kwa hoja.

1. Kwa nini jamii inahitaji kutoa elimu?
2. Elimu inapaswa kumjenga mtu wa aina gani?
3. Ni maarifa gani yanayostahili kufundishwa na kwa nini?
4. Maarifa ya kweli yanatambulikaje na yanathibitishwaje?
5. Mwanafunzi anapaswa kuwa na nafasi gani katika mchakato wa kujifunza?
6. Mwalimu anapaswa kuwa na wajibu gani katika kujenga maarifa na tabia?
7. Ni mbinu zipi zinafaa kutumika kufundisha maarifa na stadi mbalimbali?
8. Elimu inapaswa kuzingatiaje haki, usawa na tofauti za wanafunzi?
9. Ni kwa namna gani elimu inaweza kutatua changamoto za jamii?
10. Elimu inapaswa kuhusianaje na utamaduni na mazingira ya jamii husika?

6. MIFANO YA MATUMIZI YA FALSAFA YA ELIMU KATIKA SHULE ZA TANZANIA

Mfano wa 1: Kuchagua maudhui ya somo

Mwalimu wa shule ya msingi anapopanga somo la mazingira, anaweza kujiuliza kwa nini wanafunzi wajifunze kuhusu utunzaji wa vyanzo vya maji. Falsafa ya elimu humsaidia kuhusisha maudhui hayo na afya, uwajibikaji, maisha ya jamii na maendeleo endelevu. Hivyo somo halibaki kuwa taarifa ya kukariri; linakuwa maarifa yenye manufaa katika maisha.

Mfano wa 2: Kuchagua mbinu ya ufundishaji

Mwalimu anapofundisha mada ya usafi wa mazingira, anaweza kutumia uchunguzi wa mazingira ya shule, majadiliano na kazi za vikundi badala ya kutoa maelezo pekee. Uamuzi huo unatokana na mtazamo kwamba

mwanafunzi hujenga uelewa kwa kushiriki, kuchunguza na kutumia maarifa.

Mfano wa 3: Haki na usawa darasani

Darasani kuna wanafunzi wenye kasi na mahitaji tofauti ya kujifunza. Falsafa ya elimu humchochea mwalimu kujiuliza kama kila mwanafunzi anapata nafasi ya kujifunza na kushiriki. Mwalimu anaweza kubadilisha mbinu, kutumia vifaa vinavyofikika na kutoa msaada unaostahili bila kumbagua mwanafunzi.

Mfano wa 4: Nidhamu na utu

Mwanafunzi anapokosea, mwalimu anapaswa kutafakari lengo la nidhamu: je, ni kuadhibu tu au kumsaidia mwanafunzi kujifunza kuwajibika? Mtazamo unaoheshimu utu unaweza kuelekeza matumizi ya mazungumzo, ushauri, kanuni zilizo wazi na matokeo ya kielimu yanayofaa.

7. TOFAUTI KATI YA FALSAFA NA FALSAFA YA ELIMU

Kipengele	Falsafa	Falsafa ya elimu
Wigo	Huchunguza maswali mapana kuhusu uhalisia, maarifa, ukweli, thamani na maadili.	Hutumia uchunguzi wa kifalsafa kuchambua masuala yanayohusu elimu.
Maswali	Ukweli ni nini? Maarifa ni nini? Nini ni chema?	Kwa nini tunatoa elimu? Nini kifundishwe? Elimu itoleweje?
Matumizi	Hutumika katika nyanja mbalimbali za maisha na taaluma.	Hutumika kuelewa na kuongoza malengo, mtaala, ufundishaji na tathmini.

8. UMUHIMU WA KUIELEWA DHANA YA FALSAFA YA ELIMU

Kuelewa dhana hii humsaidia mwalimu tarajali kutambua kuwa kila uamuzi wa kielimu una misingi na matokeo yake. Humjengea tabia ya kutafakari, kuuliza maswali, kutoa sababu za maamuzi na kupima kama maamuzi hayo yanamnufaisha mwanafunzi na jamii. Pia humsaidia kutofautisha maoni yasiyo na ushahidi na hoja zinazoweza kutetewa kwa mantiki.

9. MUHTASARI WA KUKUMBUKA

Dhana	Kumbukumbu
Falsafa ya elimu	Uchunguzi wa kina wa madhumuni, maarifa, thamani, misingi na njia za elimu.
Madhumuni	Sababu za msingi za jamii kutoa elimu.
Malengo	Matokeo na uwezo unaotarajiwa kwa mwanafunzi.
Maudhui	Maarifa na stadi zinazochaguliwa kufundishwa.
Mbinu	Njia zinazotumika kufundisha na kujifunza.
Haki na usawa	Kuhakikisha elimu inaheshimu utu na mahitaji ya wanafunzi wote.

10. MASWALI YA KUJIPIMA

Sehemu A: Maswali ya majibu mafupi

1. Fafanua maana ya falsafa ya elimu.

2. Taja mambo sita yanayochunguzwa na falsafa ya elimu.

3. Eleza tofauti kati ya madhumuni ya elimu na malengo ya elimu.

4. Taja maswali manne ya msingi yanayoulizwa na falsafa ya elimu.

5. Eleza nafasi ya mwalimu na mwanafunzi kwa mtazamo wa falsafa ya elimu.

6. Toa mifano miwili inayoonesha matumizi ya falsafa ya elimu katika shule za Tanzania.

Sehemu B: Maswali ya uchambuzi

1. “Kufundisha si kutoa maarifa pekee, bali ni kufanya maamuzi kuhusu aina ya mtu na jamii tunayotaka kujenga.” Jadili kauli hii kwa kutumia dhana ya falsafa ya elimu.

2. Mwalimu anafundisha darasa lenye wanafunzi wenye mahitaji na uwezo tofauti. Eleza maswali ya kifalsafa anayopaswa kujiuliza ili kuhakikisha kila mwanafunzi anapata elimu yenye haki na ubora.

3. Chagua mada moja ya shule ya msingi na uoneshe namna falsafa ya elimu inavyoweza kuongoza uchaguzi wa maudhui, mbinu za ufundishaji na tathmini.

11. MAJIBU ELEKEZI

1. Maana ya falsafa ya elimu: Ni eneo la falsafa linalochunguza kwa kina madhumuni, malengo, maarifa, maadili, mbinu na misingi ya elimu kwa kutumia tafakuri na hoja.

2. Mambo yanayochunguzwa: Madhumuni ya elimu, malengo, maudhui ya mtaala, maarifa na ukweli, mbinu za ufundishaji, nafasi za mwalimu na mwanafunzi, haki na usawa, nidhamu na uhusiano wa elimu na jamii.

3. Madhumuni na malengo: Madhumuni hueleza sababu pana za kutoa elimu; malengo hueleza matokeo au uwezo mahsusi unaotarajiwa kujengwa kwa mwanafunzi.

4. Maswali ya msingi: Kwa nini elimu hutolewa? Maarifa gani yafundishwe? Mwanafunzi ana nafasi gani? Elimu ihakikisheje haki na usawa?

5. Nafasi za mwalimu na mwanafunzi: Mwalimu huongoza, huandaa mazingira na kusaidia ujifunzaji; mwanafunzi hushiriki kikamilifu kwa kuuliza, kuchunguza, kujenga maarifa na kutatua matatizo.

6. Mifano: Kutumia uchunguzi wa mazingira kufundisha sayansi; kuhakikisha wanafunzi wote wanashiriki kwa haki; au kutumia majadiliano na miradi kujenga maarifa na uwajibikaji.

12. MSAMIATI MUHIMU

Neno	Maana
Philosophy of Education	Falsafa ya elimu.
Educational aims	Madhumuni ya elimu; sababu pana za kutoa elimu.
Educational objectives	Malengo ya elimu; matokeo mahsusi yanayotarajiwa.
Curriculum	Mtaala; mpango wa maudhui, uzoefu na shughuli za ujifunzaji.
Teaching and learning	Ufundishaji na ujifunzaji.
Critical thinking	Fikra tunduizi; uwezo wa kuchambua na kutathmini hoja.
Equity	Usawa unaozingatia mahitaji na mazingira tofauti ya wanafunzi.
Ethics	Maadili; kanuni za kutofautisha mwenendo unaofaa na usiofaa.

REJEA

Taasisi ya Elimu Tanzania (TIE). (2023). *Muhtasari wa Somo la Falsafa na Maadili ya Ualimu: Stashahada ya Elimu ya Msingi.* Sehemu ya Umahiri Mahususi 1.1: Kuchambua falsafa na misingi ya elimu.

Taasisi ya Elimu Tanzania (TIE). *Falsafa ya Elimu na Maadili ya Ualimu.* Sura ya Kwanza: Falsafa ya Elimu.

Tanbihi: Nukuu hizi ni nyenzo ya kujifunzia iliyofafanua mada kwa lugha mpya na mifano ya kielimu. Zinapaswa kutumika pamoja na muhtasari rasmi, kitabu cha TIE na maelekezo ya mkufunzi.